

İlkin Məhəmməd KAZIMOV
Bakı Dövlət Universiteti
E-mail: ilkin.kazimov10@mail.ru

XARİCİ ƏMƏLİYYATLARDA HƏYATA KEÇİRİLƏN GÖMRÜK NƏZARƏTİ VƏ GÖMRÜK RƏSMİLƏŞDİRİLMƏSİ PRİNSİPLƏRİ

Xülasə

Daim dəyişib inkişaf edən dünyada beynəlxalq münasibətlərin rolu böyükdür. Xarici əlaqələr, əsasən dünyanın inkişaf etmiş ölkələri ilə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf edir və canlanır. Xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafında gömrük işi, iqtisadi əlaqələr önəmli yerlərdən birini tutur.

Gömrük siyasətinin inkişafı xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi mexanizminin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması və dünyəvi qaydalara uyğun olaraq milli iqtisadiyyatın mənafeələrinin qorunması ilə əlaqələndirilir. Daxili bazarı xarici rəqabətdən və keyfiyyətsiz malların idxalından qorumaq üçün diqqətli tədbirlər görülməlidir. Bunun üçün beynəlxalq əməkdaşlıq üçün mümkün şərait yaradan gömrük rejimləri, sərbəst gömrük zonaları və sərbəst anbarın gömrük rejimləri də daxil olmaqla istehsalda bir sıra vasitələrdən istifadə edilə bilər.

Beynəlxalq ticarət mürəkkəb və vaxt aparan ola bilər, lakin mal idxal edən və ya ixrac edən müəssisələr üçün bu prosesdə ən kritik addımlardan birini başa düşmək vacibdir: gömrük rəsmiləşdirilməsi. Gömrük rəsmiləşdirilməsi, malların beynəlxalq sərhədlərdən qanuni olaraq idxalı və ya ixracı üçün vacib olan bir prosedurdur.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi – mal və nəqliyyat vasitələrinin Gömrük Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq müəyyən gömrük rejimi altında yerləşdirilməsi və rejimin təsirinin (fəaliyyətinin) bitirilməsi əməliyyatlarının məcmusudur.

Açar sözlər: *xarici ticarət əməliyyatları, gömrük rəsmiləşdirilməsi, gömrük nəzarəti, ticarət, beynəlxalq.*

JEL: G2

UOT: 336

DOI: <https://doi.org/10.54414/BZLW7473>

Giriş

Xarici ticarətdə ölkənin gömrük xidməti gəlir yığımı, ticarət siyasəti tətbiqi, sağlamlıq və ictimai təhlükəsizlik kimi bir çox funksiyaları yerinə yetirir. Xarici ticarətin fəaliyyətində əsas mərhələlərdən biri malların və nəqliyyat vasitələrinin dövlət sərhəd buraxılış məntəqələrindən keçməsidir. Bu prosesdə gömrük rəsmiləşdirilməsinin düzgün şəkildə tətbiq olunması çox mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi milli hökumətlərə ticarətə nəzarət etmək, təhlükəli fəaliyyətlərin qarşısını almaq və gəlir toplamaqda kömək etmək üçün sərhəd təhlükəsizliyi işçiləri tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər toplusudur. Malların beynəlxalq miqyasda idxalı və ya ixracı üçün zəruri olan bir prosedurdur. Çox vaxt bu,

bir ölkəyə idxal olunan və ixrac edilən malların sənədlərini və yoxlamalarını əhatə edir.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı aşağıdakılar yoxlanılmalıdır [1, s.64-65]:

- sertifikatdakı (surətindəki) imza və möhürlər;
- sertifikatı vermiş orqanın səlahiyyəti;
- gətirilən malın sertifikata uyğun olması;
- sertifikatın etibarlılıq müddəti;
- gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün digər məlumatlar.

İstehsalın və istehlakın milli struktur xüsusiyyətləri, iqtisadi inkişaf səviyyəsi və digər amillər xarici ticarətin tənzimlənməsi sisteminə kompleks yanaşma tələb edir. Xarici ticarətin tənzimlənməsi isə idxal-ixrac əməliyyatlarına

xüsusi dövlət nəzarəti tələb edir ki, bu da bilavasitə gömrük işinin təşkili ilə bağlıdır [2, s.244].

Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimləmə sisteminin əsas xüsusiyyətlərinə idxal-ixrac əməliyyatları iştirakçılarına təsir prosesində iqtisadi siyasətin bir-birinə qarşılıqlı nüfuz edən və bir-birini tamamlayan kompleks vasitələrdən istifadə zərurətini misal göstərmək olar.

Xarici əməliyyatlarda həyata keçirilən gömrük nəzarəti və gömrük rəsmiləşdirilməsi

Gömrük rəsmiləşdirilməsinin sadələşdirilməsi və sürətləndirilməsi məqsədi ilə bağlanmış beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq, bir sıra dövlətlərdə gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan gömrük sənədlərindən istifadə edilə bilər.

Gömrük rəsmiləşdirilməsinin həyata keçirilməsinin xüsusiyyətləri aşağıdakılardan asılı olaraq fərqləndirilir:

1. gömrük sərhədindən keçirilən malların kateqoriyasına görə;
2. gömrük sərhədindən keçirilmə üçün istifadə olunan nəqliyyat vasitəsinin növünə görə;
3. malları keçirən şəxsə görə.

Malların mənşəyindən, göndərilmə və təyinat ölkəsindən asılı olmayaraq, gömrük rəsmiləşdirilməsi eyni qaydada həyata keçirilir.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi malları ixrac və ya idxal edən, yaxud onların struktur bölmələrinin yerləşdiyi ərazi üzrə gömrük orqanlarının fəaliyyət zonasında, bu məqsədlər üçün ayrılmış yerlərdə aparılır. Gömrük orqanları tərəfindən gömrük rəsmiləşdirilməsinin aparıldığı iş vaxtını müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir. Gömrük orqanlarının icazəsi ilə gömrük rəsmiləşdirilməsi başqa yerlərdə və iş vaxtından kənar saatlarda aparıla bilər. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı malların və nəqliyyat vasitələrinin ayrı-ayrı kateqoriyalarının gömrük rəsmiləşdirilməsinin aparılmasını müəyyən gömrük orqanlarına həvalə edə bilər. Gömrük rəsmiləşdirilməsinin operativliyini və şəffaflığını artırmaq məqsədi ilə müraciət edən şəxslərin qəbul edilməsi ardıcılığının müəyyən olunması üçün elektron idarəetmə sistemi ("elektron növbə") tətbiq edilir.

İdxal və ixrac gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesi əməliyyatda iştirak edən bir neçə amildən asılı olaraq fərqli olur [3, s.235]:

✓ İxrac edən və idxal edən ölkələrin ticarət qaydaları;

✓ İxrac edilən malların növü (məsələn, idxal və ya ixrac nəzarət siyahısına daxil edilmiş mallar və ya ərzaq məhsulları);

✓ Hazırda iki ölkə arasında qüvvədə olan hər hansı azad ticarət sazişləri;

✓ Ölkələrdəki gömrük təhlükəsizliyi agentlərinin rəqəmsal sistemlərdən istifadə edib-etməmələri və onlardan istifadə dərəcəsi.

Hər bir gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesi yuxarıda sadalanan amillərdən asılı olaraq unikal olsa da, yeni idxalçı və ixracatçıları nə gözləyəcəkləri hissi ilə təmin etmək üçün istifadə edilə bilən ümumi addımlar ardıcılığı mövcuddur:

- Gömrük və sərhəd təhlükəsizliyi orqanında qeydiyyatdan keçmək, məsələn ixrac və ya idxal biznes nömrəsi əldə edilməsi;

- İxrac edilən malların mənşə ölkəsinin müəyyən edilməsi;

- Məhsulun müvafiq dövlətlər tərəfindən idxal və ixrac oluna bilməsinin təmin etmək;

- Məhsulun idxalçı ölkəyə və ixracatçı ölkədən kənara buraxılmasını təmin etmək;

- Məhsulun HS kodunun olub-olmadığını yoxlamaq və kodun nə olduğunu müəyyən etmək;

- Lazım gələrsə, ixrac və ya idxal bəyannaməsini təqdim etmək;

- Lazım gələrsə, idxal və ya ixrac lisenziyalarının və ya icazələrin alınması;

- Göndərmə metodunun müəyyən edilməsi və hesabat müddətinin müəyyən edilməsi;

- Məhsul üçün xüsusi qablaşdırma sənədlərinin əldə edilməsi və ya daşıyıcının artıq lazımı sənədlərə malik olmasını təmin etmək;

- Ödənilməli olan rüsumların və tariflərin hesablanması;

- Ödənilməli olan vergilərin hesablanması (məsələn, ƏDV, GST və ya aksiz vergiləri) və hər hansı vergi azadlığının olub-olmadığını müəyyən etmək;

- Tələb olunduqda bütün lazımi məlumatları özündə əks etdirən bəyannamənin və digər sənədlərin göndərilməzdən əvvəl gömrük və sərhəd mühafizə orqanına təqdim edilməsi;

- Malların ixracatçıdan idxalçıya fiziki olaraq göndərilməsi;

- İdxal edən ölkənin gömrük və sərhəd təhlükəsizliyi orqanına mənşə sertifikatının və digər sənədlərin təqdim edilməsi və ya əldə edilməsi;

- Göndərmədən əvvəl sənədləri göndərməklə malların sərhəddə bildirilməsi və daşıyıcının sərhəddə dəqiq sənədlərin təqdim edilməsini təmin etmək;

- Malların gömrük tərəfindən buraxılmasını təmin etmək üçün tələb olunan rüsum və vergilərin ödənilməsi;

- Lazımi müddət ərzində lazımi idxal və ya ixrac qeydlərinin aparılması.

Müəyyən bir əməliyyat üçün bu siyahıya daxil edilmiş addımlara təsir edə biləcək bir çox amillərə əlavə olaraq, hər bir maddə üçün cavabdeh olan tərəf müqavilədə istifadə olunan dəqiq şərtlərdən asılıdır.

Beynəlxalq əməliyyatlar adətən Beynəlxalq Kommersiya Şərtlərindən (Incoterms) istifadə edilməklə strukturlaşdırılır.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesində dəqiq addımlar bir neçə amil əsasında dəyişdiyi kimi, gömrük rəsmiləşdirilməsinin çəkdiyi vaxtın miqdarı da fərqlidir.

Hər bir ölkənin öz gömrük prosedurları olsa da, ümumiyyətlə, gömrük işçiləri gün ərzində bir neçə sayta baş çəkirlər və istənilən fərdi göndərişin rəsmiləşdirilməsi prosesi optimal ssenaridə 12-48 saat çəkə bilər. Bununla belə, rəsmiləşdirmə prosesində gecikmələrin baş verməsinin bir çox səbəbi var:

Sənədləşmə işindəki səhvlər və ya çatışmazlıqlar malların uzun müddət gömrükdə ilişib qalmasına gətirib çıxara bilər ki, bu da idxalçılar və ixracatçılar üçün demuraj və saxlama şəklində əlavə ödənişlərə səbəb ola bilər. Bəzi göndərmələr yoxlama üçün seçilir ki, bu da prosesə yenidən gecikmələr əlavə edə bilər. Gömrükdən keçən yüklərin həcmi də gömrük rəsmiləşdirilməsinə sərf olunan vaxtda böyük rol oynaya bilər [4].

Məsələn, bayram mövsümünə hazırlıq zamanı, gömrük və sərhəd agentlərinin yoxlaması üçün daha böyük həcm olduğu üçün daşınmaların rəsmiləşdirilməsi çox vaxt daha uzun çəkir.

Bunun çoxu düzgün olmayan sənədləşmə işləri və gömrük girişini təqdim etməzdən əvvəl təfərrüatları yoxlamaq və təkrar yoxlamaq üçün vaxt ayırmamaqdan qaynaqlanır. Bu proses zamanı baş verən ümumi səhvləri aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

1. Uyğun kommersiya fakturasının və ya çatışmayan sənədlərin təqdim edilməməsi.

Gömrük tərəfindən sərbəst buraxılmasını təmin etmək üçün gömrük brokerinə müvafiq sənədlərin təqdim edilməsini təmin etmək müştərinin işidir. Ən azı, bu sənədləşməyə kommersiya fakturası, qablaşdırma siyahısı və nəqliyyat sənədi daxil edilməlidir. Təchizatçı hesab-fakturaları tam və dəqiq olmalıdır. Bu faktura Gömrük üçün lazım olan əsas detalların çoxunu ehtiva edir, ona görə də bu detalların doğruluğundan əmin olunmalıdır. Malın xarakterindən asılı olaraq digər sənədlər və ya sertifikatlar da tələb oluna bilər. Burada isə peşəkar beynəlxalq ekspeditor və gömrük brokeri kömək edə bilər.

2. Düzgün Incoterms təmin etməmək.

Gömrük rəsmiləşdirilməsi və rüsum ödənişləri də daxil olmaqla, alıcıların və satıcıların məsuliyyətlərini - əsasən kimin nəyi və nə vaxt ödədiyini göstərən 11 Incoterms var. Aydındır ki, düzgün rəsmiləşdirmə üçün aydın şəkildə müəyyən edilmiş İnkoterm tələb olunur.

3. Mənşə ölkəsi yoxdur və ya aydın deyil.

Malların istehsal olunduğu yerdən asılı olaraq müxtəlif tariflər tətbiq oluna bilər. Əgər malı aldığınız ölkə mənşə ölkəsindən fərqlidirsə, bu bir az mürəkkəbləşir. Kommersiya fakturasında göstərilən mənşə ölkəsinin aydın şəkildə göstərildiyinə və dəqiq olduğuna əmin olun.

4. Yanlış HS kodu.

Düzgün təsnifat, şübhəsiz ki, gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesində ən vacib addımdır. Kodeks Gömrüyə nə idxal edildiyini, malların icazəli olub-olmadığını, digər dövlət qurumlarının idxalla bağlı səlahiyyətlərinin olub-olmadığını və hansı rüsum və vergilərin tutulduğunu bildirir. Məhsulları səhv təsnif edilməsi qanun pozuntusu kimik qeydə alınır və şirkət yük gecikmələrinə və cərimələrə məruz qalır.

5. Azad ticarət müqavilələrinin yanlış təfsiri.

Bu cür müqavilələrə əsasən göndərmənin bir üstünlüyü var, lakin məhsulun həqiqətən uyğun olduğunu sübut etmək üçün fakt olmalıdır.

Nəticə

Xarici ticarət əməliyyatlarında gömrük rəsmiləşdirilməsinin həyata keçirilməsi bir tərəfdən ölkənin xarici ticarət balansının tərtib olunmasında, digər tərəfdən ölkənin tərəfdaş olduğu ölkələrlə ticarət siyasətinin reallaşdırılması mexanizmlərini öyrənmək üçün vacib rol oynayır. Bu prosesin yerinə yetirilməsi həm də milli iqtisadiyyatın zəruri mümkün qeyri – münasib şəraitdən qorunmasını təmin etməklə ölkənin xarici ticarətinin statistikasını və onun daxili bazarının quruluşunu müəyyən etməyə imkan verir.

Gömrük qaydalarına əməl edilməməsi gecikmələrə, cərimələrə və ya hətta malların ələ keçirilməsinə səbəb ola bilər ki, bu da beynəlxalq ticarətlə məşğul olan müəssisələrin bu prosedurları başa düşməsinə və onlara əməl etməsinə vacib edir. Təcrübəli mütəxəssislərlə işləmək və xarici əməliyyatda iştirak edən hər bir ölkənin qaydalarından xəbərdar olmaq uğurlu gömrük rəsmiləşdirilməsi üçün çox vacibdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Heydərov K.F., Əliyev A.Ə., Nuriyev C.Q., Mehdiyev S.M., “Gömrük rəsmiləşdirilməsi”, Ali məktəblər üçün dərslik, Bakı – “Qanun”, 2006.
2. Həsənov R., “Milli iqtisadiyyatın rəqabət-liliyi: struktur islahatları və yeni inkişaf paradıqması”, “Strateji Təhlil” jurnalı. №1-2 (19-20), 2017.
3. Qədirova N.S., “Milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin qiymətləndirilməsi məsələləri”, AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, “Elmi Əsərlər” - №6 – 2016.
4. Muxtarlı N.H., “Məhsulun rəqabətqabiliyyətliliyi konsepsiyası və onun qiymətləndirilməsi məsələləri”, AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, “Elmi Əsərlər” - №1 – 2017.
5. Mətanət Dadaşova “Yerli məhsulların dünya bazarlarına çıxarılması mühüm sosial-iqtisadi məsələ kimi”, “İPƏK YOLU” Jurnalı, No.1, 2018.

İlkin Mehəmməd KAZIMOV

PRINCIPLES OF CUSTOMS CONTROL AND CUSTOMS CLEARANCE IN FOREIGN OPERATIONS

Summary

Customs clearance is a set of operations of placing goods and means of transport under a certain customs regime and terminating the effect (activity) of the regime in accordance with the requirements of the Customs Code. One of the main stages in the operation of foreign trade is the passage of goods and vehicles through state border checkpoints. In this process, the correct application of customs clearance is very important. Customs clearance is a set of actions carried out by border security officers to help national governments monitor trade, deter dangerous activities and collect revenue. Customs clearance is carried out in the activity zone of the customs authorities on the territory where the goods are exported or imported, or their structural units are located, in places designated for these purposes. The working time during which customs clearance is carried out by the customs authorities is determined by the relevant executive authority. With the permission of the customs authorities, customs clearance can be carried out in other places and outside working hours. Failure to comply with customs regulations can lead to delays, fines or even seizure of goods, making it important for businesses involved in international trade to understand and follow these procedures. Working with experienced professionals and being aware of the regulations of each country involved in a foreign transaction is critical to successful customs clearance.

Key words: *foreign trade operations, customs clearance, customs control, trade, international.*

Илкин Мухаммед КАЗЫМОВ

ПРИНЦИПЫ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ И ТАМОЖЕННОГО ОФОРМЛЕНИЯ ПРИ ЗАРУБЕЖНЫХ ОПЕРАЦИЯХ

Резюме

Таможенное оформление — совокупность операций по помещению товаров и транспортных средств под определенный таможенный режим и прекращению действия (деятельности) этого режима в соответствии с требованиями Таможенного кодекса. Одним из основных этапов осуществления внешней торговли является прохождение товаров и транспортных средств через пункты пропуска через государственную границу. В этом процессе очень важно правильное применение таможенного оформления. Таможенное оформление — это комплекс действий, выполняемых сотрудниками пограничной службы, чтобы помочь национальным правительствам контролировать торговлю, предотвращать опасную деятельность и собирать доходы. Таможенное оформление осуществляется в зоне деятельности таможенных органов на территории вывоза или ввоза товаров либо расположения их структурных подразделений, в местах, отведенных для этих целей. Рабочее время, в течение которого таможенное оформление осуществляется таможенными органами, определяется соответствующим органом исполнительной власти. С разрешения таможенных органов таможенное оформление может осуществляться в других местах и во внерабочее время. Несоблюдение таможенных правил может привести к задержкам, штрафам или даже конфискации товаров, поэтому для предприятий, участвующих в международной торговле, важно понимать и соблюдать эти процедуры. Работа с опытными профессионалами и знание правил каждой страны, участвующей в международной сделке, имеют решающее значение для успешного таможенного оформления.

Ключевые слова: *внешнеторговые операции, таможенное оформление, таможенный контроль, торговля, международная.*

Daxil olub: 05.012.2023